

Chương 1

ỨNG DỤNG CỦA ĐẠO HÀM ĐỂ KHẢO SÁT VÀ VẼ ĐỒ THỊ CỦA HÀM SỐ

Bài 1: TÍNH ĐƠN ĐIỆU CỦA HÀM SỐ

1.1 TÓM TẮT LÝ THUYẾT

1. Định nghĩa :

Giả sử K là một khoảng , một đoạn hoặc một nửa khoảng . Hàm số f xác định trên K được gọi là

- Đồng biến trên K nếu với mọi $x_1, x_2 \in K, x_1 < x_2 \Rightarrow f(x_1) < f(x_2)$;
- Nghịch biến trên K nếu với mọi $x_1, x_2 \in K, x_1 < x_2 \Rightarrow f(x_1) > f(x_2)$.

2. Điều kiện cần để hàm số đơn điệu :

Giả sử hàm số f có đạo hàm trên khoảng I

- Nếu hàm số f đồng biến trên khoảng I thì $f'(x) \geq 0$ với mọi $x \in I$;
- Nếu hàm số f nghịch biến trên khoảng I thì $f'(x) \leq 0$ với mọi $x \in I$.

3. Điều kiện đủ để hàm số đơn điệu :

Giả sử I là một khoảng hoặc nửa khoảng hoặc một đoạn , f là hàm số liên tục trên I và có đạo hàm tại mọi điểm trong của I (tức là điểm thuộc I nhưng không phải đầu mút của I) .Khi đó :

- Nếu $f'(x) > 0$ với mọi $x \in I$ thì hàm số f đồng biến trên khoảng I ;
- Nếu $f'(x) < 0$ với mọi $x \in I$ thì hàm số f nghịch biến trên khoảng I ;
- Nếu $f'(x) = 0$ với mọi $x \in I$ thì hàm số f không đổi trên khoảng I .

Chú ý :

• Nếu hàm số f liên tục trên $[a; b]$ và có đạo hàm $f'(x) > 0$ trên khoảng $(a; b)$ thì hàm số f đồng biến trên $[a; b]$.

• Nếu hàm số f liên tục trên $[a; b]$ và có đạo hàm $f'(x) < 0$ trên khoảng $(a; b)$ thì hàm số f nghịch biến trên $[a; b]$.

• Giả sử hàm số f liên tục trên đoạn $[a; b]$.

* Nếu hàm số f đồng biến trên khoảng $(a; b)$ thì nó đồng biến trên đoạn $[a; b]$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

* Nếu hàm số f nghịch biến trên khoảng $(a; b)$ thì nó nghịch biến trên đoạn $[a; b]$.

* Nếu hàm số f không đổi trên khoảng $(a; b)$ thì không đổi trên đoạn $[a; b]$.

4. Định lý mở rộng

Giả sử hàm số f có đạo hàm trên khoảng I .

• Nếu $f'(x) \geq 0$ với $\forall x \in I$ và $f'(x) = 0$ chỉ tại một số hữu hạn điểm thuộc I thì hàm số f đồng biến trên khoảng I ;

• Nếu $f'(x) \leq 0$ với $\forall x \in I$ và $f'(x) = 0$ chỉ tại một số hữu hạn điểm thuộc I thì hàm số f nghịch biến trên khoảng I .

1.2 DẠNG TOÁN THƯỜNG GẶP

Dạng 1 : Xét chiều biến thiên của hàm số .

Xét chiều biến thiên của hàm số $y = f(x)$ ta thực hiện các bước sau:

- Tìm tập xác định D của hàm số .
- Tính đạo hàm $y' = f'(x)$.
- Tìm các giá trị của x thuộc D để $f'(x) = 0$ hoặc $f'(x)$ không xác định (ta gọi đó là điểm tới hạn hàm số).
- Xét dấu $y' = f'(x)$ trên từng khoảng x thuộc D .
- Dựa vào bảng xét dấu và điều kiện đủ suy ra khoảng đơn điệu của hàm số.

Ví dụ 1: Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

$$1. y = \frac{x+2}{x-1}$$

$$2. y = \frac{-x^2 + 2x - 1}{x+2}$$

Giải:

$$1. y = \frac{x+2}{x-1}$$

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(-\infty; 1) \cup (1; +\infty)$.

* Ta có: $y' = -\frac{3}{(x-1)^2} < 0, \forall x \neq 1$

* Bảng biến thiên:

x	$-\infty$		1		$+\infty$
y'		-		-	
y	1		$+\infty$		1

Diagram showing the variation of the function $y = \frac{x+2}{x-1}$. The x-axis has points $-\infty$, 1 , and $+\infty$. The y-axis has points 1 and $+\infty$. The derivative y' is negative on both intervals $(-\infty, 1)$ and $(1, +\infty)$. The function y decreases from 1 at $x = -\infty$ to $-\infty$ at $x = 1$, and then increases from $+\infty$ at $x = 1$ to 1 at $x = +\infty$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Vậy hàm số đồng biến trên mỗi khoảng $(-\infty; 1)$ và $(1; +\infty)$.

2. $y = \frac{-x^2 + 2x - 1}{x + 2}$

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(-\infty; -2) \cup (-2; +\infty)$.

* Ta có: $y' = \frac{-x^2 - 4x + 5}{(x + 2)^2}, \forall x \neq -2$

$y' = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x = -5 \\ x = 1 \end{cases}$

* Bảng biến thiên :

x	$-\infty$	-5	-2	1	$+\infty$	
y'	$-$	0	$+$	$+$	0	$-$
y	$+\infty$		$+\infty$		$-\infty$	$-\infty$

Vậy, hàm số đồng biến trên các khoảng $(-5; -2)$ và $(-2; 1)$, nghịch biến trên các khoảng $(-\infty; -5)$ và $(1; +\infty)$.

Nhận xét:

* Đối với hàm số $y = \frac{ax + b}{cx + d}$ ($a, c \neq 0$) luôn đồng biến hoặc luôn nghịch biến trên từng khoảng xác định của nó.

* Đối với hàm số $y = \frac{ax^2 + bx + c}{a'x + b'}$ luôn có ít nhất hai khoảng đơn điệu.

* Cả hai dạng hàm số trên không thể luôn đơn điệu trên $\mathbb{R}$.

Bài tập tương tự :

Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

1. $y = \frac{2x - 1}{x + 1}$

4. $y = \frac{3x}{x^2 + 1}$

2. $y = \frac{x^2 + 4x + 3}{x + 2}$

5. $y = \frac{x^2 - 4x + 3}{2x^2 - 2x - 4}$

3. $y = \frac{x + 1}{3\sqrt{x}}$

6. $y = \frac{x^2 + 2x + 2}{2x^2 + x + 1}$

Ví dụ 2: Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

1. $y = -x^3 - 3x^2 + 24x + 26$

2. $y = x^4 - 6x^2 + 8x + 1$

Giải:

1. $y = -x^3 - 3x^2 + 24x + 26$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có : $y' = -3x^2 - 6x + 24$

$$y' = 0 \Leftrightarrow -3x^2 - 6x + 24 = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x = -4 \\ x = 2 \end{cases}$$

* Bảng xét dấu của y' :

x	$-\infty$		-4		2		$+\infty$
y'		$-$	0	$+$	0	$-$	

+ Trên khoảng $(-4; 2)$: $y' > 0 \Rightarrow y$ đồng biến trên khoảng $(-4; 2)$,

+ Trên mỗi khoảng $(-\infty; -4), (2; +\infty)$: $y' < 0 \Rightarrow y$ nghịch biến trên các khoảng $(-\infty; -4), (2; +\infty)$.

Hoặc ta có thể trình bày :

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có : $y' = -3x^2 - 6x + 24$

$$y' = 0 \Leftrightarrow -3x^2 - 6x + 24 = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x = -4 \\ x = 2 \end{cases}$$

* Bảng biến thiên :

x	$-\infty$		-4		2		$+\infty$	
y'		$-$	0	$+$	0	$-$		
y	$+\infty$	↘		↗		↘		$-\infty$

Vậy, hàm số đồng biến trên khoảng $(-4; 2)$, nghịch biến trên các khoảng $(-\infty; -4)$ và $(2; +\infty)$.

2. $y = x^4 - 6x^2 + 8x + 1$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có: $y' = 4x^3 - 12x + 8 = 4(x - 1)^2(x + 2)$

$$y' = 0 \Leftrightarrow 4(x - 1)^2(x + 2) = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x = -2 \\ x = 1 \end{cases}$$

* Bảng xét dấu:

x	$-\infty$		-2		1		$+\infty$
y'		$-$	0	$+$	0	$+$	

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Vậy, hàm số đồng biến trên khoảng $(-2; +\infty)$ và nghịch biến trên khoảng $(-\infty; -2)$.

Nhận xét:

* Ta thấy tại $x = 1$ thì $y = 0$, nhưng qua đó y' không đổi dấu.

* Đối với hàm bậc bốn $y = ax^4 + bx^3 + cx^2 + dx + e$ luôn có ít nhất một khoảng đồng biến và một khoảng nghịch biến. Do vậy với hàm bậc bốn không thể đơn điệu trên $\mathbb{R}$.

Bài tập tương tự :

Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

1. $y = x^3 - 3x^2 + 2$

2. $y = x^3 + 3x^2 + 3x + 2$

3. $y = -\frac{1}{4}x^4 + 2x^2 - 1$

4. $y = x^4 + 2x^2 - 3$

5. $y = -\frac{4}{5}x^5 + x^3 + 8$

6. $y = \frac{1}{5}x^5 - \frac{3}{4}2x^4 + \frac{3}{2}x^2 - 2x$

7. $y = 9x^7 - 7x^6 + \frac{7}{5}x^5 + 12$

Ví dụ 3 : Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

1. $y = \sqrt{x^2 - 2x}$

3. $y = x\sqrt{1 - x^2}$

2. $y = \sqrt{3x^2 - x^3}$

4. $y = x + 1 - 2\sqrt{x^2 + 3x + 3}$

Giải:

1. $y = \sqrt{x^2 - 2x}$.

* Hàm số đã cho xác định trên mỗi nửa khoảng $(-\infty; 0] \cup [2; +\infty)$.

* Ta có: $y' = \frac{x-1}{\sqrt{x^2-2x}}, \forall x \in (-\infty; 0) \cup (2; +\infty)$.

Hàm số không có đạo hàm tại các điểm $x = 0, x = 2$.

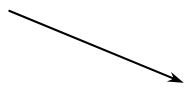

Cách 1 :

+ Trên khoảng $(-\infty; 0)$: $y' < 0 \Rightarrow$ hàm số nghịch biến trên khoảng $(-\infty; 0)$,

+ Trên khoảng $(2; +\infty)$: $y' > 0 \Rightarrow$ hàm số đồng biến trên khoảng $(2; +\infty)$.

Cách 2 :

Bảng biến thiên :

x	$-\infty$	0	2	$+\infty$
y'	$-$	$\parallel$	$\parallel$	$+$
y				

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Vậy , hàm số nghịch biến trên khoảng $(-\infty; 0)$ và đồng biến trên khoảng $(2; +\infty)$

2. $y = \sqrt{3x^2 - x^3}$

* Hàm số đã cho xác định trên nửa khoảng $(-\infty; 3]$.

* Ta có: $y' = \frac{3(2x - x^2)}{2\sqrt{3x^2 - x^3}}, \forall x \in (-\infty; 0) \cup (0; 3)$.

Hàm số không có đạo hàm tại các điểm $x = 0, x = 3$.

Suy ra, trên mỗi khoảng $(-\infty; 0)$ và $(0; 3)$: $y' = 0 \Leftrightarrow x = 2$

Bảng biến thiên:

x	$-\infty$		0		2		3		$+\infty$
y'		-		+	0	-			
y	↘		↗		↘		■		

Hàm số đồng biến trên khoảng $(0; 2)$, nghịch biến trên các khoảng $(-\infty; 0)$ và $(2; 3)$.

3. $y = x\sqrt{1 - x^2}$

* Hàm số đã cho xác định trên đoạn $[-1; 1]$.

* Ta có: $y' = \frac{1 - 2x^2}{\sqrt{1 - x^2}}, \forall x \in (-1; 1)$

Hàm số không có đạo hàm tại các điểm $x = -1, x = 1$.

Trên khoảng $(-1; 1)$: $y' = 0 \Leftrightarrow x = \pm \frac{\sqrt{2}}{2}$

Bảng biến thiên:

x	$-\infty$		-1		$-\frac{\sqrt{2}}{2}$		$\frac{\sqrt{2}}{2}$		1		$+\infty$
y'				-	0	+	0	-			
y	■		↘		↗		↘		■		

Hàm số đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\sqrt{2}}{2}; \frac{\sqrt{2}}{2}\right)$, nghịch biến trên mỗi khoảng

$\left(-1; -\frac{\sqrt{2}}{2}\right)$ và $\left(\frac{\sqrt{2}}{2}; 1\right)$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

4. $y = x + 1 - 2\sqrt{x^2 + 3x + 3}$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có: $y' = 1 - \frac{2x + 3}{\sqrt{x^2 + 3x + 3}}$

$$y' = 0 \Leftrightarrow \sqrt{x^2 + 3x + 3} = 2x + 3 \Leftrightarrow \begin{cases} x \geq -\frac{3}{2} \\ x^2 + 3x + 3 = (2x + 3)^2 \end{cases} \Leftrightarrow x = -1$$

Bảng biến thiên :

x	$-\infty$		-1		$+\infty$
y'	+		0	-	
y					

Hàm số đồng biến trên khoảng $(-\infty; -1)$, nghịch biến trên khoảng $(-1; +\infty)$.

Bài tập tương tự :

Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

1. $y = \sqrt{2x - x^2}$

5. $y = (4 - 3x)\sqrt{6x^2 + 1}$

2. $y = x + 1 - \sqrt{x^2 - 4x + 3}$

6. $y = \frac{\sqrt{2x^2 - x + 3}}{3x + 2}$

3. $y = \sqrt[3]{3x - 5}$

7. $y = \frac{x + 2}{\sqrt{x^2 - x + 3}}$

4. $y = \sqrt[3]{x^2 - 2x}$

Ví dụ 4 : Xét chiều biến thiên của các hàm số sau: $y = |x^2 - 2x - 3|$

Giải:

$$y = |x^2 - 2x - 3| = \begin{cases} x^2 - 2x - 3 & \text{khi } x \leq -1 \vee x \geq 3 \\ -x^2 + 2x + 3 & \text{khi } -1 < x < 3 \end{cases}$$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có: $y' = \begin{cases} 2x - 2 & \text{khi } x < -1 \vee x > 3 \\ -2x + 2 & \text{khi } -1 < x < 3 \end{cases}$

Hàm số không có đạo hàm tại $x = -1$ và $x = 3$.

+ Trên khoảng $(-1; 3)$: $y' = 0 \Leftrightarrow x = 1$;

+ Trên khoảng $(-\infty; -1)$: $y' < 0$;

+ Trên khoảng $(3; +\infty)$: $y' > 0$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Bảng biến thiên:

x	$-\infty$	-1	1	3	$+\infty$			
y'		-		+	0	-		+
y		↖ ↗		↖ ↗		↖ ↗		

Hàm số đồng biến trên mỗi khoảng $(-1;1)$ và $(3;+\infty)$, nghịch biến trên mỗi khoảng $(-\infty;-1)$ và $(1;3)$.

Bài tập tương tự :

Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

1. $y = |x^2 - 5x + 4|$
2. $y = -3x + 7 + \sqrt{x^2 - 6x + 9}$
3. $y = -x + 1 - |2x^2 + 5x - 7|$
4. $y = x^2 + |x^2 - 7x + 10|$

Ví dụ 5 :

Xét chiều biến thiên của hàm số sau: $y = 2 \sin x + \cos 2x$ trên đoạn $[0; \pi]$.

Giải :

- * Hàm số đã cho xác định trên đoạn $[0; \pi]$
- * Ta có: $y' = 2 \cos x (1 - 2 \sin x), x \in [0; \pi]$.

Trên đoạn $[0; \pi]$: $y' = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x \in [0; \pi] \\ \cos x = 0 \\ \sin x = \frac{1}{2} \end{cases} \Leftrightarrow x = \frac{\pi}{2} \vee x = \frac{\pi}{6} \vee x = \frac{5\pi}{6}$.

Bảng biến thiên:

x		0	$\frac{\pi}{6}$	$\frac{\pi}{2}$	$\frac{5\pi}{6}$	π			
y'			+	0	-	0	+	0	-
y		↖ ↗		↖ ↗		↖ ↗		↖ ↗	

Dựa vào bảng biến thiên suy ra : hàm số đồng biến trên các khoảng $(0; \frac{\pi}{6})$ và

$(\frac{\pi}{6}; \frac{5\pi}{6})$, nghịch biến trên các khoảng $(\frac{\pi}{2}; \frac{5\pi}{6})$ và $(\frac{5\pi}{6}; \pi)$.

Bài tập tương tự :

Xét chiều biến thiên của các hàm số sau:

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

1. $y = \sin 3x$ trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{3}\right)$.

2. $y = \frac{\cot x}{x}$ trên khoảng $(0; \pi)$.

3. $y = \frac{1}{8} \sin 4x - \frac{1}{4}(\sqrt{2} - \sqrt{3}) \cos 2x$ trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

4. $y = 3 \sin\left(x - \frac{\pi}{6}\right) + \sqrt{3} \cos\left(x + \frac{\pi}{3}\right)$ trên đoạn $[0; \pi]$.

Ví dụ 6: Chứng minh rằng hàm số $y = \sin^2 x + \cos x$ đồng biến trên đoạn $\left[0; \frac{\pi}{3}\right]$ và nghịch biến trên đoạn $\left[\frac{\pi}{3}; \pi\right]$.

Giải :

* Hàm số đã cho xác định trên đoạn $[0; \pi]$

* Ta có: $y' = \sin x (2 \cos x - 1), x \in (0; \pi)$

Vì $x \in (0; \pi) \Rightarrow \sin x > 0$ nên trên $(0; \pi)$: $y' = 0 \Leftrightarrow \cos x = \frac{1}{2} \Leftrightarrow x = \frac{\pi}{3}$.

+ Trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{3}\right)$: $y' > 0$ nên hàm số đồng biến trên đoạn $\left[0; \frac{\pi}{3}\right]$;

+ Trên khoảng $\left(\frac{\pi}{3}; \pi\right)$: $y' < 0$ nên hàm số nghịch biến trên đoạn $\left[\frac{\pi}{3}; \pi\right]$.

Bài tập tương tự :

1. Chứng minh rằng hàm số $f(x) = (x - \sin x)(\pi - x - \sin x)$ đồng biến trên đoạn $\left[0; \frac{\pi}{2}\right]$.

2. Chứng minh rằng hàm số $y = \cos 2x - 2x + 3$ nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

3. Chứng minh rằng hàm số $y = \tan \frac{x}{2}$ đồng biến trên các khoảng $(0; \pi)$ và $(\pi; 2\pi)$.

4. Chứng minh rằng hàm số $y = \cos 3x + \frac{3x}{2}$ đồng biến trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{18}\right)$ và nghịch biến trên khoảng $\left(\frac{\pi}{18}; \frac{\pi}{2}\right)$.

Dạng 2 : Tùy theo tham số m khảo sát tính đơn điệu của hàm số .

Ví dụ : Tùy theo m khảo sát tính đơn điệu của hàm số:

$$y = \frac{1}{3}x^3 - \frac{1}{2}m(m+1)x^2 + m^3x + m^2 + 1$$

Giải:

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có $y' = x^2 - m(m+1)x + m^3$ và $\Delta = m^2(m-1)^2$

+ $m = 0$ thì $y' = x^2 \geq 0, \forall x \in \mathbb{R}$ và $y' = 0$ chỉ tại điểm $x = 0$. Hàm số đồng biến trên mỗi nửa khoảng $(-\infty; 0]$ và $[0; +\infty)$. Do đó hàm số đồng biến trên $\mathbb{R}$.

+ $m = 1$ thì $y' = (x-1)^2 \geq 0, \forall x \in \mathbb{R}$ và $y' = 0$ chỉ tại điểm $x = 1$. Hàm số đồng biến trên mỗi nửa khoảng $(-\infty; 1]$ và $[1; +\infty)$. Do đó hàm số đồng biến trên $\mathbb{R}$.

+ $m \neq 0, m \neq 1$ khi đó $y' = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x = m \\ x = m^2 \end{cases}$.

· Nếu $m < 0$ hoặc $m > 1$ thì $m < m^2$

Bảng xét dấu y' :

x	$-\infty$		m		m^2		$+\infty$
y'		+	0	-	0	+	

Dựa vào bảng xét dấu, suy ra hàm số đồng biến trên các khoảng $(-\infty; m)$ và $(m^2; +\infty)$, giảm trên khoảng $(m; m^2)$.

· Nếu $0 < m < 1$ thì $m > m^2$

Bảng xét dấu y' :

x	$-\infty$		m^2		m		$+\infty$
y'		+	0	-	0	+	

Dựa vào bảng xét dấu, suy ra hàm số đồng biến trên các khoảng $(-\infty; m^2)$ và $(m; +\infty)$, giảm trên khoảng $(m^2; m)$.

Bài tập tự luyện:

Tùy theo m khảo sát tính đơn điệu của hàm số:

1. $y = \frac{1}{3}x^3 - \frac{1}{2}mx^2 + m^3x + m - 3$

2. $y = \frac{1}{3}(m-1)x^3 - \frac{1}{2}(m-1)x^2 + x + 2m + 3$

Dạng 3 : Hàm số đơn điệu trên $\mathbb{R}$.

Sử dụng định lý về điều kiện cần

- Nếu hàm số $f(x)$ đơn điệu tăng trên $\mathbb{R}$ thì $f'(x) \geq 0, \forall x \in \mathbb{R}$.
- Nếu hàm số $f(x)$ đơn điệu giảm trên $\mathbb{R}$ thì $f'(x) \leq 0, \forall x \in \mathbb{R}$.

Ví dụ 1 : Tìm m để các hàm số sau luôn nghịch biến trên mỗi khoảng xác định .

$$1. y = \frac{mx + 3 - 2m}{x + m}$$

$$2. y = \frac{-2x^2 + (m + 2)x - 3m + 1}{x - 1}$$

Giải :

$$1. y = \frac{mx + 3 - 2m}{x + m}$$

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(-\infty; -m) \cup (-m; +\infty)$

* Ta có : $y' = \frac{m^2 + 2m - 3}{(x + m)^2}, x \neq -m$.

Cách 1 :

* Bảng xét dấu y'

m	$-\infty$	-3	1	$+\infty$
y'	+	0	-	0

Dựa vào bảng xét dấu ta thấy

Nếu $-3 < m < 1$ thì $y' < 0 \Rightarrow$ hàm số nghịch biến trên mỗi khoảng $(-\infty; -m)$, $(-m; +\infty)$.

Cách 2 :

Hàm số nghịch biến trên tập xác định khi :

$$y' < 0, \forall x \in (-\infty; -m) \cup (-m; +\infty) \Leftrightarrow m^2 + 2m - 3 < 0 \Leftrightarrow -3 < m < 1$$

$$2. y = \frac{-2x^2 + (m + 2)x - 3m + 1}{x - 1} = -2x + m + \frac{1 - 2m}{x - 1}$$

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(-\infty; 1) \cup (1; +\infty)$.

* Ta có : $y' = -2 + \frac{2m - 1}{(x - 1)^2}, x \neq 1$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

+ $m \leq \frac{1}{2} \Rightarrow y' < 0, x \neq 1$, do đó hàm số nghịch biến trên mỗi khoảng $(-\infty; 1)$, $(1; +\infty)$.

+ $m > \frac{1}{2}$ khi đó phương trình $y' = 0$ có hai nghiệm $x_1 < 1 < x_2 \Rightarrow$ hàm số đồng biến trên mỗi khoảng $(x_1; 1)$ và $(1; x_2)$, trường hợp này không thỏa .

Vậy $m \leq \frac{1}{2}$ thỏa mãn yêu cầu của bài toán.

Bài tập tương tự :

Tìm m để các hàm số sau luôn nghịch biến trên mỗi khoảng xác định .

1. $y = \frac{x - m^2 + 7m - 11}{x - 1}$

3. $y = \frac{(m - 1)x^2 + 2x + 1}{x + 1}$

2. $y = \frac{(m - 1)x + m^2 + 2m - 3}{x + 3m}$

4. $y = \frac{x^2 - 2(m + 2)x + m - 1}{x - 3}$

Ví dụ 2 : Tìm m để các hàm số sau luôn nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

1. $y = -\frac{1}{3}x^3 + 2x^2 + (2m + 1)x - 3m + 2$

2. $y = (m + 2)\frac{x^3}{3} - (m + 2)x^2 + (m - 8)x + m^2 - 1$

Giải:

1. $y = -\frac{1}{3}x^3 + 2x^2 + (2m + 1)x - 3m + 2$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có : $y' = -x^2 + 4x + 2m + 1$ và có $\Delta' = 2m + 5$

* Bảng xét dấu Δ'

m	$-\infty$	$-\frac{5}{2}$	$+\infty$
Δ'	$-$	0	$+$

+ $m = -\frac{5}{2}$ thì $y' = -(x - 2)^2 \leq 0$ với mọi $x \in \mathbb{R}$ và $y' = 0$ chỉ tại điểm $x = 2$

Do đó hàm số nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

+ $m < -\frac{5}{2}$ thì $y' < 0, \forall x \in \mathbb{R}$. Do đó hàm số nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

+ $m > -\frac{5}{2}$ thì $y' = 0$ có hai nghiệm x_1, x_2 ($x_1 < x_2$). Hàm số đồng biến trên khoảng $(x_1; x_2)$. Trường hợp này không thỏa mãn .

$$2. y = (m + 2) \frac{x^3}{3} - (m + 2)x^2 + (m - 8)x + m^2 - 1$$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có $y' = (m + 2)x^2 - 2(m + 2)x + m - 8$.

+ $m = -2$, khi đó $y' = -10 \leq 0, \forall x \in \mathbb{R} \Rightarrow$ hàm số luôn nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

+ $m \neq -2$ tam thức $y' = (m + 2)x^2 - 2(m + 2)x + m - 8$ có $\Delta' = 10(m + 2)$

* Bảng xét dấu Δ'

m	$-\infty$	-2	$+\infty$
Δ'	$-$	0	$+$

+ $m < -2$ thì $y' < 0$ với mọi $x \in \mathbb{R}$. Do đó hàm số nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

+ $m > -2$ thì $y' = 0$ có hai nghiệm x_1, x_2 ($x_1 < x_2$). Hàm số đồng biến trên khoảng $(x_1; x_2)$. Trường hợp này không thỏa mãn .

Vậy $m \leq -2$ là những giá trị cần tìm.

Bài tập tương tự :

Tìm m để các hàm số sau luôn nghịch biến trên mỗi khoảng xác định .

$$1. y = x + 2 + \frac{m}{x - 1}$$

$$3. y = \frac{1}{3}x^3 - m^2x + 1$$

$$2. y = (m - 1)x - 3 - \frac{m + 4}{x + 2}$$

$$4. y = \frac{1}{4}mx^4 - m^2x^2 + m - 1$$

Ví dụ 3 : Tìm a để các hàm số sau luôn đồng biến trên $\mathbb{R}$.

$$1. y = \frac{1}{3}x^3 + ax^2 + 4x + 3$$

$$2. y = \frac{1}{3}(a^2 - 1)x^3 + (a + 1)x^2 + 3x + 5$$

Giải :

$$1. y = \frac{1}{3}x^3 + ax^2 + 4x + 3$$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có $y' = x^2 + 2ax + 4$ và có $\Delta' = a^2 - 4$

* Bảng xét dấu Δ'

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

a	$-\infty$	-2	2	$+\infty$
Δ'	$+$	0	$-$	0
	$+$	0	$-$	$+$

- + Nếu $-2 < a < 2$ thì $y' > 0$ với mọi $x \in \mathbb{R}$. Hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$.
  - + Nếu $a = 2$ thì $y' = (x + 2)^2$, ta có: $y' = 0 \Leftrightarrow x = -2, y' > 0, x \neq -2$. Hàm số y đồng biến trên mỗi nửa khoảng $(-\infty; -2]$ và $[-2; +\infty)$ nên hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$.
  - + Tương tự nếu $a = -2$. Hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$.
  - + Nếu $a < -2$ hoặc $a > 2$ thì $y' = 0$ có hai nghiệm phân biệt x_1, x_2 . Giả sử $x_1 < x_2$. Khi đó hàm số nghịch biến trên khoảng $(x_1; x_2)$, đồng biến trên mỗi khoảng $(-\infty; x_1)$ và $(x_2; +\infty)$. Do đó $a < -2$ hoặc $a > 2$ không thoả mãn yêu cầu bài toán.
- Vậy hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$ khi và chỉ khi $-2 \leq a \leq 2$.

2. $y = \frac{1}{3}(a^2 - 1)x^3 + (a + 1)x^2 + 3x + 5$

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có: $y' = (a^2 - 1)x^2 + 2(a + 1)x + 3$ và có $\Delta' = 2(-a^2 + a + 2)$

Hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$ khi và chỉ khi $\Leftrightarrow y' \geq 0, \forall x \in \mathbb{R}$ (1)

+ Xét $a^2 - 1 = 0 \Leftrightarrow a = \pm 1$

• $a = 1 \Rightarrow y' = 4x + 3 \Rightarrow y' \geq 0 \Leftrightarrow x \geq -\frac{3}{4} \Rightarrow a = 1$ không thoả yêu cầu bài toán.

• $a = -1 \Rightarrow y' = 3 > 0 \forall x \in \mathbb{R} \Rightarrow a = -1$ thoả mãn yêu cầu bài toán.

+ Xét $a^2 - 1 \neq 0 \Leftrightarrow a \neq \pm 1$

* Bảng xét dấu Δ'

a	$-\infty$	-1	1	2	$+\infty$
Δ'	$-$	0	$+$	0	$-$

+ Nếu $a < -1 \vee a > 2$ thì $y' > 0$ với mọi $x \in \mathbb{R}$. Hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$.

+ Nếu $a = 2$ thì $y' = 3(x + 1)^2$, ta có: $y' = 0 \Leftrightarrow x = -1, y' > 0, x \neq -1$. Hàm số y đồng biến trên mỗi nửa khoảng $(-\infty; -1]$ và $[-1; +\infty)$ nên hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

+ Nếu $-1 < a < 2, a \neq 1$ thì $y' = 0$ có hai nghiệm phân biệt x_1, x_2 . Giả sử $x_1 < x_2$. Khi đó hàm số nghịch biến trên khoảng $(x_1; x_2)$, đồng biến trên mỗi khoảng $(-\infty; x_1)$ và $(x_2; +\infty)$. Do đó $-1 < a < 2, a \neq 1$ không thoả mãn yêu cầu bài toán.

Do đó hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$ khi và chỉ khi $a < -1 \vee a \geq 2$.

Vậy với $1 \leq a \leq 2$ thì hàm số y đồng biến trên $\mathbb{R}$.

Bài tập tương tự :

Tìm m để các hàm số sau luôn đồng biến trên mỗi khoảng xác định .

1. $y = \frac{1}{3}x^3 - \frac{m}{2}x^2 + (m^2 - 3)x - 1$

2. $y = \frac{x^3}{3} - mx^2 + (m + 2)x + 3$

3. $y = (m + 2)\frac{x^3}{3} - (m - 1)x^2 + 4x - 1$

4. $y = (m - 2)\frac{x^3}{3} - (2m - 3)x^2 + (5m - 6)x + 2$

Chú ý :

Phương pháp:

* Hàm số $y = f(x, m)$ tăng trên $\mathbb{R} \Leftrightarrow y' \geq 0 \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow \min_{x \in \mathbb{R}} y' \geq 0$.

* Hàm số $y = f(x, m)$ giảm trên $\mathbb{R} \Leftrightarrow y' \leq 0 \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow \max_{x \in \mathbb{R}} y' \leq 0$.

Chú ý:

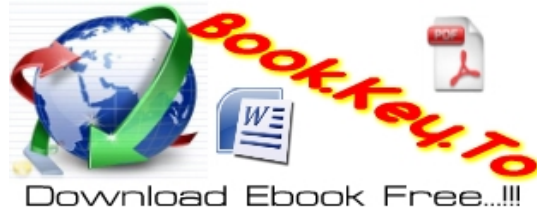
1) Nếu $y' = ax^2 + bx + c$ thì

$$* y' \geq 0 \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow \begin{cases} a = b = 0 \\ c \geq 0 \\ a > 0 \\ \Delta \leq 0 \end{cases}$$

$$* y' \leq 0 \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow \begin{cases} a = b = 0 \\ c \leq 0 \\ a < 0 \\ \Delta \leq 0 \end{cases}$$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

2) Hàm đồng biến trên $\mathbb{R}$ thì nó phải xác định trên $\mathbb{R}$.

Dạng 4 : Hàm số đơn điệu trên tập con của $\mathbb{R}$.

Phương pháp:

* Hàm số $y = f(x, m)$ tăng $\forall x \in I \Leftrightarrow y' \geq 0 \forall x \in I \Leftrightarrow \min_{x \in I} y' \geq 0$.

* Hàm số $y = f(x, m)$ giảm $\forall x \in I \Leftrightarrow y' \leq 0 \forall x \in I \Leftrightarrow \max_{x \in I} y' \leq 0$.

Ví dụ 1 : Tìm m để các hàm số sau

1. $y = \frac{mx + 4}{x + m}$ luôn nghịch biến khoảng $(-\infty; 1)$.

2. $y = x^3 + 3x^2 + (m + 1)x + 4m$ nghịch biến trên khoảng $(-1; 1)$.

Giải :

1. $y = \frac{mx + 4}{x + m}$ luôn nghịch biến khoảng $(-\infty; 1)$.

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(-\infty; 1)$.

* Ta có $y' = \frac{m^2 - 4}{(x + m)^2}, x \neq -m$

Hàm số nghịch biến trên khoảng $(-\infty; 1)$ khi và chỉ khi $\begin{cases} y' < 0, \forall x \in (-\infty; 1) \\ -m \notin (-\infty; 1) \end{cases}$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} m^2 - 4 < 0 \\ -m \notin (-\infty; 1) \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} -2 < m < 2 \\ -m \geq 1 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} -2 < m < 2 \\ m \leq -1 \end{cases} \Leftrightarrow -2 < m \leq -1$$

Vậy : với $-2 < m \leq -1$ thì thỏa yêu cầu bài toán .

2. $y = x^3 + 3x^2 + (m + 1)x + 4m$ nghịch biến trên khoảng $(-1; 1)$.

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(-1; 1)$.

* Ta có : $y' = 3x^2 + 6x + m + 1$

Cách 1 :

Hàm số đã cho nghịch biến trên khoảng $(-1; 1)$ khi và chỉ khi

$$y' \leq 0, \forall x \in (-1; 1) \text{ hay.}$$

$$\text{Xét hàm số } g(x) = -(3x^2 + 6x + 1), \forall x \in (-1; 1)$$

$$\Rightarrow g'(x) = -6x - 6 < 0, \forall x \in (-1; 1) \Rightarrow g(x) \text{ nghịch biến trên khoảng } (-1; 1)$$

$$\text{và } \lim_{x \rightarrow -1^+} g(x) = -2, \lim_{x \rightarrow 1^-} g(x) = -10$$

* Bảng biến thiên.

x		-1		1	
$g'(x)$			-		
$g(x)$		-2			
					-10

Vậy $m \leq -10$ thoả yêu cầu bài toán .

Cách 2 :

$$f''(x) = 6x + 6$$

Nghiệm của phương trình $f''(x) = 0$ là $x = -1 < 1$. Do đó, hàm số đã cho nghịch biến trên khoảng $(-1; 1)$ khi và chỉ khi $m \leq \lim_{x \rightarrow 1^-} g(x) = -10$.

Vậy $m \leq -10$ thoả yêu cầu bài toán .

Bài tập tự luyện:

Tìm m để các hàm số sau:

1. $y = \frac{mx - 1}{x - m}$ luôn nghịch biến khoảng $(2; +\infty)$.
2. $y = \frac{x - 2m}{(2m + 3)x - m}$ luôn nghịch biến khoảng $(1; 2)$.
3. $y = \frac{x^2 - 2m}{x - m}$ luôn nghịch biến khoảng $(-\infty; 0)$.
4. $y = \frac{(m - 1)x^2 + m}{x + 3m}$ luôn nghịch biến khoảng $(0; 1)$.

Ví dụ 2 : Tìm m để các hàm số sau

1. $y = 2x^3 - 2x^2 + mx - 1$ đồng biến trên khoảng $(1; +\infty)$.
2. $y = mx^3 - x^2 + 3x + m - 2$ đồng biến trên khoảng $(-3; 0)$.
3. $y = \frac{1}{3}mx^3 + 2(m - 1)x^2 + (m - 1)x + m$ đồng biến trên khoảng $(2; +\infty)$.

Giải :

1. $y = 2x^3 - 2x^2 + mx - 1$ đồng biến trên khoảng $(1; +\infty)$.
  - * Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(1; +\infty)$.
  - * Ta có : $y' = 6x^2 - 4x + m$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $(1; +\infty)$ khi và chỉ khi

$$y' \geq 0, \forall x \in (1; +\infty) \Leftrightarrow g(x) = 6x^2 - 4x \geq -m, x > 1$$

Xét hàm số $g(x) = 6x^2 - 4x$ liên tục trên khoảng $(1; +\infty)$, ta có

$$g'(x) = 12x - 4 > 0, \forall x > 1 \Leftrightarrow g(x) \text{ đồng biến trên khoảng } (1; +\infty)$$

$$\text{và } \lim_{x \rightarrow 1^+} g(x) = \lim_{x \rightarrow 1^+} (6x^2 - 4x) = 2, \lim_{x \rightarrow +\infty} g(x) = +\infty$$

* Bảng biến thiên.

x		-1		$+\infty$
$g'(x)$			+	
$g(x)$				$+\infty$
				-2

Dựa vào bảng biến thiên suy ra $2 \geq -m \Leftrightarrow m \geq -2$

2. $y = mx^3 - x^2 + 3x + m - 2$ đồng biến trên khoảng $(-3; 0)$.

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(-3; 0)$.

* Ta có : $y' = 3mx^2 - 2x + 3$

Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $(-3; 0)$ khi và chỉ khi $y' \geq 0$,

$$\forall x \in (-3; 0).$$

$$\text{Hay } 3mx^2 - 2x + 3 \geq 0, \forall x \in (-3; 0) \Leftrightarrow m \geq \frac{2x - 3}{3x^2}, \forall x \in (-3; 0)$$

Xét hàm số $g(x) = \frac{2x - 3}{3x^2}$ liên tục trên khoảng $(-3; 0)$, ta có

$$g'(x) = \frac{-6x^2 + 18x}{9x^4} < 0, \forall x \in (-3; 0) \Rightarrow g(x) \text{ nghịch biến trên khoảng } (-3; 0)$$

$$\text{và } \lim_{x \rightarrow -3^+} g(x) = -\frac{4}{27}, \lim_{x \rightarrow 0^-} g(x) = -\infty$$

* Bảng biến thiên.

x		-3		0
$g'(x)$			-	
$g(x)$				$-\infty$
				$-\frac{4}{27}$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Dựa vào bảng biến thiên suy ra $m \geq -\frac{4}{27}$

3. $y = \frac{1}{3}mx^3 + 2(m-1)x^2 + (m-1)x + m$ đồng biến trên khoảng $(2; +\infty)$.

* Hàm số đã cho xác định trên khoảng $(2; +\infty)$.

* Ta có : $y' = mx^2 + 4(m-1)x + m - 1$

Hàm số đồng biến trên khoảng $(2; +\infty)$ khi và chỉ khi

$$y' \geq 0, \forall x \in (2; +\infty) \Leftrightarrow mx^2 + 4(m-1)x + m - 1 \geq 0, \forall x \in (2; +\infty)$$

$$\Leftrightarrow (x^2 + 4x + 1)m \geq 4x + 1, \forall x \in (2; +\infty) \Leftrightarrow m \geq \frac{4x + 1}{x^2 + 4x + 1}, \forall x \in (2; +\infty)$$

Xét hàm số $g(x) = \frac{4x + 1}{x^2 + 4x + 1}, x \in (2; +\infty)$

$$\Rightarrow g'(x) = \frac{-2x(2x + 1)}{(x^2 + 4x + 1)^2} < 0, \forall x \in (2; +\infty) \Rightarrow g(x) \text{ nghịch biến trên khoảng}$$

$$(2; +\infty) \text{ và } \lim_{x \rightarrow 2^+} g(x) = \frac{9}{13}, \lim_{x \rightarrow +\infty} g(x) = 0$$

Bảng biến thiên.

x		2		$+\infty$
$g'(x)$			-	
$g(x)$		$\frac{9}{13}$		0

Vậy $m \geq \frac{9}{13}$ thỏa yêu cầu bài toán .

Bài tập tự luyện:

Tìm m để các hàm số sau:

1. $y = \frac{mx^2 + (m+1)x - 1}{2x - m}$ đồng biến trên khoảng $(1; +\infty)$.

2. $y = x^3 - mx^2 - (2m^2 - 7m + 7)x + 2(m-1)(2m-3)$ đồng biến trên khoảng $(2; +\infty)$.

3. $y = \frac{1}{3}mx^3 - (m-1)x^2 + 3(m-2)x + 1$ đồng biến trên khoảng $(2; +\infty)$.

Ví dụ 3 : Tìm m để các hàm số sau :

1. $y = \frac{mx^2 + 6x - 2}{x + 2}$ nghịch biến trên nửa khoảng $[2; +\infty)$.

2. $y = x^3 - (m+1)x^2 - (2m^2 - 3m + 2)x + m(2m - 1)$ đồng biến trên nửa khoảng $[1; +\infty)$.

Giải :

1. $y = \frac{mx^2 + 6x - 2}{x + 2}$ nghịch biến trên nửa khoảng $[2; +\infty)$.

* Hàm số đã cho xác định trên nửa khoảng $[2; +\infty)$

* Ta có $y' = 3x^2 - 2(m+1)x - (2m^2 - 3m + 2)$

Hàm đồng biến trên nửa khoảng $[2; +\infty)$. $\Leftrightarrow y' \geq 0, \forall x \in [2; +\infty)$

$\Leftrightarrow f(x) = 3x^2 - 2(m+1)x - (2m^2 - 3m + 2) \geq 0, \forall x \in [2; +\infty)$

Vì tam thức $f(x)$ có $\Delta' = 7m^2 - 7m + 7 > 0 \forall m \in \mathbb{R}$ nên $f(x)$ có hai nghiệm

$$x_1 = \frac{m+1 - \sqrt{\Delta'}}{3}; x_2 = \frac{m+1 + \sqrt{\Delta'}}{3}.$$

Vì $x_1 < x_2$ nên $f(x) \geq 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x \leq x_1 \\ x \geq x_2 \end{cases}$.

Do đó $f(x) \geq 0 \forall x \in [2; +\infty) \Leftrightarrow x_2 \leq 2 \Leftrightarrow \sqrt{\Delta'} \leq 5 - m$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} m \leq 5 \\ \Delta' \leq (5-m)^2 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} m \leq 5 \\ 2m^2 + m - 6 \leq 0 \end{cases} \Leftrightarrow -2 \leq m \leq \frac{3}{2}.$$

2. $y = x^3 - (m+1)x^2 - (2m^2 - 3m + 2)x + m(2m - 1)$ đồng biến trên nửa khoảng $[1; +\infty)$.

* Hàm số đã cho xác định trên nửa khoảng $[1; +\infty)$

* Ta có $y' = \frac{mx^2 + 4mx + 14}{(x+2)^2}$

Hàm nghịch biến trên nửa khoảng $[1; +\infty) \Leftrightarrow f(x) = mx^2 + 4mx + 14 \leq 0, \forall x \in [1; +\infty) (*)$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Cách 1: Dùng tam thức bậc hai

- Nếu $m = 0$ khi đó (*) không thỏa mãn.
- Nếu $m \neq 0$. Khi đó $f(x)$ có $\Delta = 4m^2 - 14m$

Bảng xét dấu Δ

m	$-\infty$	0	$\frac{7}{2}$	$+\infty$
Δ'	$+$	0	$-$	$+$

- Nếu $0 < m < \frac{7}{2}$ thì $f(x) > 0 \forall x \in \mathbb{R}$, nếu $f(x)$ có hai nghiệm x_1, x_2 thì

$f(x) \leq 0 \Leftrightarrow x \in (x_1; x_2)$ nên (*) không thỏa mãn.

- Nếu $m < 0$ hoặc $m > \frac{7}{2}$. Khi đó $f(x) = 0$ có hai nghiệm

$$x_1 = \frac{-2m + \sqrt{4m^2 - 14m}}{m}; x_2 = \frac{-2m - \sqrt{4m^2 - 14m}}{m}$$

$$\text{Vì } m < 0 \text{ hoặc } m > \frac{7}{2} \Rightarrow x_1 < x_2 \Rightarrow f(x) \leq 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x \leq x_1 \\ x \geq x_2 \end{cases}$$

$$\text{Do đó } f(x) \leq 0 \forall x \in [1; +\infty) \Leftrightarrow x_2 \leq 1 \Leftrightarrow -3m \geq \sqrt{4m^2 - 14m}$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} m < 0 \\ 5m^2 + 14m \geq 0 \end{cases} \Leftrightarrow m \leq -\frac{14}{5}.$$

Cách 2: (*) $\Leftrightarrow m \leq \frac{-14}{x^2 + 4x} = g(x) \quad \forall x \in [1; +\infty) \Leftrightarrow m \leq \min_{x \geq 1} g(x)$

Ta có $\min_{x \geq 1} g(x) = g(1) = -\frac{14}{5} \Rightarrow m \leq -\frac{14}{5}$.

Bài tập tự luyện :

Tìm m để các hàm số sau :

1. $y = \frac{x^2 + (m-2)x - 2}{x+m}$ đồng biến trên nửa khoảng $(-\infty; 1]$.

2. $y = \frac{1}{3}x^3 + (m-1)x^2 - (m-1)x + 1$ nghịch biến trên nửa khoảng $(-\infty; -2]$.

Ví dụ 4 : Tìm tất cả các tham số m để hàm số $y = x^3 + 3x^2 + mx + m$ nghịch biến trên đoạn có độ dài bằng 1?.

Giải :

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

* Ta có : $y' = 3x^2 + 6x + m$ có $\Delta' = 9 - 3m$

• Nếu $m \geq 3$ thì $y' \geq 0, \forall x \in \mathbb{R}$, khi đó hàm số luôn đồng biến trên $\mathbb{R}$, do đó $m \geq 3$ không thoả yêu cầu bài toán .

• Nếu $m < 3$, khi đó $y' = 0$ có hai nghiệm phân biệt x_1, x_2 ($x_1 < x_2$) và hàm số nghịch biến trong đoạn $[x_1; x_2]$ với độ dài $l = |x_2 - x_1|$

Theo Vi-ét, ta có : $x_1 + x_2 = -2, x_1 x_2 = \frac{m}{3}$

Hàm số nghịch biến trên đoạn có độ dài bằng 1 $\Leftrightarrow l = 1$

$$\Leftrightarrow (x_2 - x_1)^2 = 1 \Leftrightarrow (x_1 + x_2)^2 - 4x_1 x_2 = 1 \Leftrightarrow 4 - \frac{4}{3}m = 1 \Leftrightarrow m = \frac{9}{4}.$$

Bài tập tương tự :

1. Tìm tất cả các tham số m để hàm số $y = x^3 - 3m^2 x^2 + x + m - 1$ nghịch biến trên đoạn có độ dài bằng 1 ?.

2. Tìm tất cả các tham số m để hàm số $y = -x^3 + m^2 x^2 + mx + 3m + 5$ đồng biến trên đoạn có độ dài bằng 3 ?.

Ví dụ 5: Tìm m để hàm số $y = x + m \cos x$ đồng biến trên $\mathbb{R}$.

Giải:

* Hàm số đã cho xác định trên $\mathbb{R}$.

* Ta có $y' = 1 - m \sin x$.

Cách 1: Hàm đồng biến trên $\mathbb{R}$

$$\Leftrightarrow y' \geq 0, \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow 1 - m \sin x \geq 0, \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow m \sin x \leq 1, \forall x \in \mathbb{R} \quad (1)$$

* $m = 0$ thì (1) luôn đúng

$$* m > 0 \text{ thì } (1) \Leftrightarrow \sin x \leq \frac{1}{m} \quad \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow 1 \leq \frac{1}{m} \Leftrightarrow 0 < m \leq 1.$$

$$* m < 0 \text{ thì } (1) \Leftrightarrow \sin x \geq \frac{1}{m} \quad \forall x \in \mathbb{R} \Leftrightarrow -1 \geq \frac{1}{m} \Leftrightarrow -1 \leq m < 0.$$

Vậy $-1 \leq m \leq 1$ là những giá trị cần tìm.

Cách 2: Hàm đồng biến trên $\mathbb{R} \Leftrightarrow y' \geq 0 \quad \forall x \in \mathbb{R}$

$$\Leftrightarrow \min y' = \min\{1 - m; 1 + m\} \geq 0 \Leftrightarrow \begin{cases} 1 - m \geq 0 \\ 1 + m \geq 0 \end{cases} \Leftrightarrow -1 \leq m \leq 1.$$

Bài tập tự luyện:

1. Tìm m để hàm số $y = x(m - 1) + m \cos x$ nghịch biến trên $\mathbb{R}$.

2. Tìm m để hàm số $y = x \cdot \sin x + m \cos x$ đồng biến trên $\mathbb{R}$.

Dạng 5 : Sử dụng tính đơn điệu của hàm số CM bất đẳng thức.

- Đưa bất đẳng thức về dạng $f(x) \geq M, x \in (a; b)$.
- Xét hàm số $y = f(x), x \in (a; b)$.
- Lập bảng biến thiên của hàm số trên khoảng $(a; b)$.
- Dựa vào bảng biến thiên và kết luận.

Ví dụ 1 : Với $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$. Chứng minh rằng :

1. $\sin x + \tan x > 2x$
2. $\frac{2}{\pi} < \frac{\sin x}{x} < 1$

Giải :

1. $\sin x + \tan x > 2x$

* Xét hàm số $f(x) = \sin x + \tan x - 2x$ liên tục trên nửa khoảng $\left[0; \frac{\pi}{2}\right)$.

* Ta có : $f'(x) = \cos x + \frac{1}{\cos^2 x} - 2 > \cos^2 x + \frac{1}{\cos^2 x} - 2 > 0, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$

$\Rightarrow f(x)$ là hàm số đồng biến trên $\left[0; \frac{\pi}{2}\right)$ và $f(x) > f(0), \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$

hay $\sin x + \tan x > 2x, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$ (đpcm).

⊕ Từ bài toán trên ta có bài toán sau : Chứng minh rằng tam giác ABC có ba góc nhọn thì $\sin A + \sin B + \sin C + \tan A + \tan B + \tan C > 2\pi$

2. $\frac{2}{\pi} < \frac{\sin x}{x} < 1$

* Với $x > 0$ thì $\frac{\sin x}{x} < 1$ (xem ví dụ 2)

* Xét hàm số $f(x) = \frac{\sin x}{x}$ liên tục trên nửa khoảng $\left(0; \frac{\pi}{2}\right]$.

* Ta có $f'(x) = \frac{x \cdot \cos x - \sin x}{x^2}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

* Xét hàm số $g(x) = x \cdot \cos x - \sin x$ liên tục trên đoạn $\left[0; \frac{\pi}{2}\right]$ và có

$g'(x) = -x \cdot \sin x < 0, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right) \Rightarrow g(x)$ liên tục và nghịch biến trên đoạn $\left[0; \frac{\pi}{2}\right]$ và ta có $g(x) < g(0) = 0, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$

* Từ đó suy ra $f'(x) = \frac{g'(x)}{x^2} < 0, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right) \Rightarrow f(x)$ liên tục và nghịch biến trên nửa khoảng $\left(0; \frac{\pi}{2}\right)$, ta có $f(x) > f\left(\frac{\pi}{2}\right) = \frac{2}{\pi}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

Bài tập tương tự :

Chứng minh rằng với mọi $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$ ta luôn có:

1. $\tan x > x$	3. $2 \sin x + \tan x > 3x$
2. $\tan x > x + \frac{x^3}{3}$	4. $\frac{3}{\frac{2}{\sin x} + \cot x} < x$

Ví dụ 2 : Chứng minh rằng :

1. $\sin x \leq x, \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right]$	3. $\cos x < 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{24}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$
2. $\sin x > x - \frac{x^3}{3!}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$	4. $\left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 > \cos x, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

Giải :

1. $\sin x \leq x, \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right]$

* Xét hàm số $f(x) = \sin x - x$ liên tục trên đoạn $x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right]$

* Ta có: $f'(x) = \cos x - 1 \leq 0, \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right] \Rightarrow f(x)$ là hàm nghịch biến trên đoạn $\left[0; \frac{\pi}{2}\right]$.

Suy ra $f(x) \leq f(0) = 0 \Leftrightarrow \sin x \leq x \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right]$ (đpcm).

$$2. \sin x > x - \frac{x^3}{3!}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$$

* Xét hàm số $f(x) = \sin x - x + \frac{x^3}{6}$ liên tục trên nửa khoảng $x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$.

* Ta có: $f'(x) = \cos x - 1 + \frac{x^2}{2} \Rightarrow f''(x) = -\sin x + x \geq 0 \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$ (theo

câu 1)

$$\Rightarrow f'(x) \geq f'(0) = 0 \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right) \Rightarrow f(x) \geq f(0) = 0 \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$$

$$\Rightarrow \sin x > x - \frac{x^3}{3!}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right) \text{ (đpcm).}$$

$$3. \cos x < 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{24}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$$

* Xét hàm số $g(x) = \cos x - 1 + \frac{x^2}{2} - \frac{x^4}{24}$ liên tục trên nửa khoảng $x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$.

* Ta có: $g'(x) = -\sin x + x - \frac{x^3}{6} \leq 0 \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$ (theo câu

$$2) \Rightarrow g(x) \leq g(0) = 0 \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$$

$$\Rightarrow \cos x < 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{24}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right) \text{ (Đpcm).}$$

$$4. \left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 > \cos x, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right).$$

Theo kết quả câu 2, ta có: $\sin x > x - \frac{x^3}{6}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$

$$\Rightarrow \frac{\sin x}{x} > 1 - \frac{x^2}{6} \Rightarrow \left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 > \left(1 - \frac{x^2}{6}\right)^3 = 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{12} - \frac{x^6}{216}$$

$$\Rightarrow \left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 > 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{24} + \frac{x^4}{24} \left(1 - \frac{x^2}{9}\right)$$

$$\forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right) \Rightarrow 1 - \frac{x^2}{9} > 0 \Rightarrow \left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 > 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{24}$$

$$\text{Mặt khác, theo câu 3: } 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{24} > \cos x, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$$

$$\text{Suy ra } \left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 > \cos x, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right) \text{ (đpcm).}$$

Nhận xét: Ta có $0 < \sin x < x \Rightarrow 0 < \frac{\sin x}{x} < 1 \quad \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$ nên

$$\left(\frac{\sin x}{x}\right)^\alpha \geq \left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 \quad \forall \alpha \leq 3. \text{ Do đó, ta có kết quả sau}$$

Chứng minh rằng: với $\forall \alpha \leq 3$, ta luôn có: $\left(\frac{\sin x}{x}\right)^\alpha \geq \cos x \quad \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

Bài tập tương tự:

Chứng minh rằng:

$$1. \quad 1 - \frac{x^2}{2} < \cos x < 1 - \frac{x^2}{2} + \frac{x^4}{24}, \quad \forall x \neq 0 \quad 2. \quad x \sin \frac{1}{x} > 1 - \frac{1}{6x^2}, \quad \forall x > 0$$

Ví dụ 3: Chứng minh rằng $\frac{1}{\sin^2 x} < \frac{1}{x^2} + 1 - \frac{4}{\pi^2}, \quad \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$

Giải:

* Xét hàm số $f(x) = \frac{1}{\sin^2 x} - \frac{1}{x^2}$ liên tục trên nửa khoảng $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right]$.

* Ta có: $f'(x) = -\frac{2 \cos x}{\sin^3 x} + \frac{2}{x^3} = \frac{2(-x^3 \cos x + \sin^3 x)}{x^3 \sin^3 x}$.

Theo kết quả câu 4 - ví dụ 2, ta có: $\left(\frac{\sin x}{x}\right)^3 > \cos x, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$

$$\Rightarrow -x^3 \cos x + \sin^3 x > 0, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right) \Rightarrow f'(x) > 0, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$$

$$\Rightarrow f(x) \leq f\left(\frac{\pi}{2}\right) = 1 - \frac{4}{\pi^2}, \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right]$$

Do vậy: $\frac{1}{\sin^2 x} < \frac{1}{x^2} + 1 - \frac{4}{\pi^2}, \quad \forall x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$ (đpcm).

Bài tập tương tự :

1. Chứng minh rằng : $\sin^2 x < \frac{4x}{\pi^2}(\pi - x)$ với mọi $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

2. Chứng minh rằng : $\sin x > \frac{2}{\pi}x + \frac{x}{12\pi}(\pi - 4x^2)$ với mọi $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

Ví dụ 4 : Với $0 \leq x < \frac{\pi}{2}$. Chứng minh rằng $2^{2 \cdot \sin x} + 2^{\tan x} > 2^{\frac{3}{2}x+1}$

Giải :

* Ta có: $2^{2 \cdot \sin x} + 2^{\tan x} \geq 2 \cdot \sqrt{2^{2 \cdot \sin x} \cdot 2^{\tan x}} = 2 \cdot 2^{\frac{\sin x + \tan x}{2}}$

Ta chứng minh: $2^{\frac{\sin x + \tan x}{2}} \geq 2^{\frac{3x}{2}} \Leftrightarrow \sin x + \frac{1}{2} \tan x \geq \frac{3}{2}x \quad \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$.

* Xét hàm số $f(x) = \sin x + \frac{1}{2} \tan x - \frac{3x}{2}$ liên tục trên nửa khoảng $\left[0; \frac{\pi}{2}\right)$.

* Ta có: $f'(x) = \cos x + \frac{1}{2 \cos^2 x} - \frac{3}{2} = \frac{2 \cos^3 x - 3 \cos^2 x + 1}{2 \cos^2 x}$
 $= \frac{(\cos x - 1)^2(2 \cos x + 1)}{2 \cos^2 x} \geq 0, \quad \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$.

$\Rightarrow f(x)$ đồng biến trên

$\left[0; \frac{\pi}{2}\right) \Rightarrow f(x) \geq f(0) = 0 \Rightarrow \sin x + \frac{1}{2} \tan x \geq \frac{3}{2}x, \quad \forall x \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right)$ (đpcm).

Ví dụ 5 : Chứng minh bất đẳng thức sau với mọi số tự nhiên $n > 1$

$$\sqrt[n]{1 + \frac{\sqrt[n]{n}}{n}} + \sqrt[n]{1 - \frac{\sqrt[n]{n}}{n}} < 2$$

Giải :

* Đặt $x = \frac{\sqrt[n]{n}}{n} \in (0; 1), \forall n \in N^*$.

* Bất đẳng thức cần chứng minh là: $\sqrt[n]{1+x} + \sqrt[n]{1-x} < 2, \forall x \in (0; 1)$

* Xét hàm $f(x) = \sqrt[n]{1+x} + \sqrt[n]{1-x}, x \in [0; 1)$

$$\Rightarrow f'(x) = \frac{1}{n} \left(\frac{1}{\sqrt[n]{(1+x)^{n-1}}} - \frac{1}{\sqrt[n]{(1-x)^{n-1}}} \right) < 0, \forall x \in (0; 1)$$

Vậy $f(x)$ giảm trên $(0;1)$ nên $f(x) < f(0) = 2, \forall x \in (0;1)$.

Ví dụ 6:

1. Cho $x \geq y \geq z \geq 0$. Chứng minh rằng: $\frac{x}{z} + \frac{z}{y} + \frac{y}{x} \geq \frac{x}{y} + \frac{y}{z} + \frac{z}{x}$

2. Cho $x, y, z > 0$. Chứng minh rằng:

$$x^4 + y^4 + z^4 + xyz(x + y + z) \geq xy(x^2 + y^2) + yz(y^2 + z^2) + zx(z^2 + x^2)$$

Giải:

1 Cho $x \geq y \geq z \geq 0$. Chứng minh rằng: $\frac{x}{z} + \frac{z}{y} + \frac{y}{x} \geq \frac{x}{y} + \frac{y}{z} + \frac{z}{x}$

$$x \geq y \geq z \geq 0$$

* Xét hàm số: $f(x) = \frac{x}{z} + \frac{z}{y} + \frac{y}{x} - \left(\frac{x}{y} + \frac{y}{z} + \frac{z}{x} \right)$.

* Ta có: $f'(x) = \left(\frac{1}{z} - \frac{1}{y} \right) - \left(\frac{y}{x^2} - \frac{z}{x^2} \right) = (y - z) \left(\frac{1}{yz} - \frac{1}{x^2} \right) \geq 0, \forall x \geq 0$

$\Rightarrow f(x)$ là hàm số đồng biến $\forall x \geq 0 \Rightarrow f(x) \geq f(y) = 0 \Rightarrow đpcm$.

2. Cho $x, y, z > 0$ Chứng minh rằng:

$$x^4 + y^4 + z^4 + xyz(x + y + z) \geq xy(x^2 + y^2) + yz(y^2 + z^2) + zx(z^2 + x^2).$$

Không mất tính tổng quát ta giả sử: $x \geq y \geq z > 0$.

* Xét hàm số

$$f(x) = x^4 + y^4 + z^4 + xyz(x + y + z) - xy(x^2 + y^2) - yz(y^2 + z^2) - zx(z^2 + x^2)$$

* Ta có $f'(x) = 4x^3 - 3x^2(y + z) + xyz + yz(x + y + z) - (y^3 + z^3)$

$$\Rightarrow f''(x) = 12x^2 - 6x(y + z) + 2yz$$

$\Rightarrow f''(x) > 0$ (do $x \geq y \geq z$) $\Rightarrow f'(x) \geq f'(y) = z^2y - z^3 = z^2(y - z) \geq 0$ nên $f(x)$ là hàm số đồng

biến. $\Rightarrow f(x) \geq f(y) = z^4 - 2z^3y + y^2z^2 = z^2(z - y)^2 \geq 0 \Rightarrow đpcm$.

Ví dụ 7:

1. Cho $a, b, c > 0$. Chứng minh rằng: $\frac{a}{a+b} + \frac{b}{b+c} + \frac{c}{c+a} \geq \frac{3}{2}$.

2. Cho $0 < a \leq b \leq c$. Chứng minh rằng:

$$\frac{2a}{b+c} + \frac{2b}{c+a} + \frac{2c}{a+b} \leq 3 + \frac{(c-a)^2}{a(c+a)}$$

Giải :

1. Cho $a, b, c > 0$. Chứng minh rằng: $\frac{a}{a+b} + \frac{b}{b+c} + \frac{c}{c+a} \geq \frac{3}{2}$

* Đặt $x = \frac{b}{a}, y = \frac{c}{b}, z = \frac{a}{c} \Rightarrow xyz = 1$ và bất đẳng thức đã cho

$$\Leftrightarrow \frac{1}{1+x} + \frac{1}{1+y} + \frac{1}{1+z} \geq \frac{3}{2}.$$

* Giả sử $z \leq 1 \Rightarrow xy \geq 1$ nên có: $\frac{1}{1+x} + \frac{1}{1+y} \geq \frac{2}{1+\sqrt{xy}} = \frac{2\sqrt{z}}{1+\sqrt{z}}$

$$\Rightarrow \frac{1}{1+x} + \frac{1}{1+y} + \frac{1}{1+z} \geq \frac{2\sqrt{z}}{1+\sqrt{z}} + \frac{1}{1+z} = \frac{2t}{1+t} + \frac{1}{1+t^2} = f(t) \text{ với}$$

$$t = \sqrt{z} \leq 1$$

* Ta có: $f'(t) = \frac{2}{(1+t)^2} - \frac{2t}{(1+t^2)^2} \leq \frac{2(1-t)}{(1+t^2)^2} \leq 0$

$$\Rightarrow f(t) \geq f(1) = \frac{3}{2}, \forall t \leq 1 \Rightarrow \text{đpcm.}$$

2. Cho $0 < a \leq b \leq c$. Chứng minh rằng: $\frac{2a}{b+c} + \frac{2b}{c+a} + \frac{2c}{a+b} \leq 3 + \frac{(c-a)^2}{a(c+a)}$

* Đặt $\frac{b}{a} = \alpha, \frac{c}{a} = x, 1 \leq \alpha \leq x$. Khi đó bất đẳng thức cần chứng minh trở

$$\text{thành } \frac{2}{\alpha+x} + \frac{2\alpha}{1+x} + \frac{2x}{1+\alpha} \leq \frac{x^2+x+4}{x+1}$$

$$\Leftrightarrow x^2+x+1 \geq \left(2\frac{x+1}{\alpha+x} + 2\alpha + \frac{2x(x+1)}{1+\alpha}\right)$$

* Xét hàm số $f(x) = x^2+x+1 - \left(2\frac{x+1}{\alpha+x} + 2\alpha + \frac{2x(x+1)}{1+\alpha}\right), 1 \leq \alpha \leq x$

* Ta có: $f'(x) = 2x+1 - \frac{2(2x+1)}{\alpha+1} - 2\frac{\alpha-1}{(x+\alpha)^2}$

$$f'(x) = (\alpha-1) \left[\frac{2x+1}{\alpha+1} - \frac{2}{(x+\alpha)^2} \right] \geq 0, \quad 1 \leq \alpha \leq x$$

Như vậy hàm $f(x)$ là đồng biến do đó $f(x) \geq f(\alpha) = \alpha^2 - 3\alpha + 3 - \frac{1}{\alpha}$

Nhưng $f'(\alpha) = 2\alpha - 3 + \frac{1}{\alpha^2} = \alpha + \alpha + \frac{1}{\alpha^2} - 3 \geq 3\sqrt[3]{\alpha \cdot \alpha \cdot \frac{1}{\alpha^2}} - 3 = 0$
 $\Rightarrow f(x) \geq f(\alpha) \geq f(1) = 0 \Rightarrow \text{đpcm.}$

Bài tập tự luyện:

1.

Cho hàm số $f(x) = 2 \sin x + \tan x - 3x$

a) Chứng minh rằng hàm số đồng biến trên nửa khoảng $\left[0; \frac{\pi}{2}\right)$.

b) Chứng minh rằng $2 \sin x + \tan x > 3x$ với mọi $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

2.

a) Chứng minh rằng $\tan x > x$ với mọi $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

b) Chứng minh rằng $\tan x > x + \frac{x^3}{3}$ với mọi $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

3.

Cho hàm số $f(x) = \frac{4}{\pi}x - \tan x$ với mọi $x \in \left[0; \frac{\pi}{4}\right]$

a) Xét chiều biến thiên của hàm số trên đoạn $\left[0; \frac{\pi}{4}\right]$.

b) Từ đó suy ra rằng $\frac{4}{\pi}x \geq \tan x$ với mọi $x \in \left[0; \frac{\pi}{4}\right]$.

4.

Chứng minh rằng các bất đẳng thức sau :

a) $\sin x < x$ với mọi $x > 0$

b) $\sin x > x$ với mọi $x < 0$

c) $\cos x > 1 - \frac{x^2}{2}$ với mọi $x \neq 0$

d) $\sin x > x - \frac{x^3}{6}$ với mọi $x > 0$

e) $\sin x < x - \frac{x^3}{6}$ với mọi $x < 0$

f) $\sin x + \tan x > 2x$ với mọi $x \in \left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.

Dạng 6 : Dùng đơn điệu hàm số để giải và biện luận phương trình và bất phương trình .

Chú ý 1 :

Nếu hàm số $y = f(x)$ luôn đơn điệu nghiêm cách trên D (hoặc luôn đồng biến hoặc luôn nghịch biến trên D) thì số nghiệm của phương trình : $f(x) = k$ sẽ không nhiều hơn một và $f(x) = f(y)$ khi và chỉ khi $x = y$.

Chú ý 2:

- Nếu hàm số $y = f(x)$ luôn đơn điệu nghiêm cách trên D (hoặc luôn đồng biến hoặc luôn nghịch biến trên D) và hàm số $y = g(x)$ luôn đơn điệu nghiêm ngặt (hoặc luôn đồng biến hoặc luôn nghịch biến) trên D , thì số nghiệm trên D của phương trình $f(x) = g(x)$ không nhiều hơn một.
- Nếu hàm số $y = f(x)$ có đạo hàm đến cấp n trên D và phương trình $f^{(k)}(x) = 0$ có m nghiệm, khi đó phương trình $f^{(k-1)}(x) = 0$ có nhiều nhất là $m + 1$ nghiệm.

Ví dụ 1 : Giải các phương trình

1. $3x(2 + \sqrt{9x^2 + 3}) + (4x + 2)(\sqrt{1 + x + x^2} + 1) = 0$
2. $x^3 - 4x^2 - 5x + 6 = \sqrt[3]{7x^2 + 9x - 4}$

Giải :

$$1. 3x(2 + \sqrt{9x^2 + 3}) + (4x + 2)(\sqrt{1 + x + x^2} + 1) = 0 \quad (1)$$

$$\text{Phương trình (1)} \Leftrightarrow (-3x)(2 + \sqrt{(-3x)^2 + 3}) = (2x + 1)(2 + \sqrt{(2x + 1)^2 + 3}) \quad (2)$$

Đặt $u = -3x, v = 2x + 1, u, v > 0$

$$\text{Phương trình (1)} \Leftrightarrow u(2 + \sqrt{u^2 + 3}) = v(2 + \sqrt{v^2 + 3}) \quad (3)$$

* Xét hàm số $f(t) = 2t + \sqrt{t^4 + 3t^2}$ liên tục trên khoảng $(0; +\infty)$

* Ta có $f'(t) = 2 + \frac{2t^3 + 3t}{\sqrt{t^4 + 3t^2}} > 0, \forall t > 0 \Rightarrow f(t)$ đồng biến trên khoảng $(0; +\infty)$.

Khi đó phương trình (3) $\Leftrightarrow f(u) = f(v) \Leftrightarrow u = v \Leftrightarrow -3x = 2x + 1 \Leftrightarrow x = -\frac{1}{5}$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Vậy $x = -\frac{1}{5}$ là nghiệm duy nhất của phương trình.

$$2. x^3 - 4x^2 - 5x + 6 = \sqrt[3]{7x^2 + 9x - 4}.$$

Đặt $y = \sqrt[3]{7x^2 + 9x - 4}$. Khi đó phương trình cho

$$\Leftrightarrow \begin{cases} x^3 - 4x^2 - 5x + 6 = y \\ 7x^2 + 9x - 4 = y^3 \end{cases}$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} x^3 - 4x^2 - 5x + 6 = y \\ y^3 + y = x^3 + 3x^2 + 4x + 2 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x^3 - 4x^2 - 5x + 6 = y \\ y^3 + y = (x+1)^3 + x + 1 \end{cases} \quad (I)$$

(*) có dạng $f(y) = f(x+1)$ (a)

* Xét hàm $f(t) = t^3 + t, t \in \mathbb{R}$

* Vì $f'(t) = 3t^2 + 1 > 0, \forall t \in \mathbb{R}$ nên hàm số đồng biến trên tập số thực $\mathbb{R}$.

Khi đó (a) $\Leftrightarrow y = x + 1$

$$\text{Hệ (I)} \Leftrightarrow \begin{cases} x^3 - 4x^2 - 5x + 6 = y \\ y = x + 1 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x^3 - 4x^2 - 6x + 5 = 0 \quad (**) \\ y = x + 1 \end{cases}$$

Giải phương trình (**) ta có tập nghiệm : $S = \left\{ 5, \frac{-1 + \sqrt{5}}{2}, \frac{-1 - \sqrt{5}}{2} \right\}$.

Ví dụ 2 : Chứng minh rằng phương trình: $2x^2\sqrt{x-2} = 11$ có nghiệm duy nhất
Giải :

Cách 1 :

Xét hàm số $y = 2x^2\sqrt{x-2}$ liên tục trên nửa khoảng $[2; +\infty)$.

Ta có: $y' = \frac{x(5x-8)}{\sqrt{x-2}} > 0, \forall x \in (2; +\infty)$ $\lim_{x \rightarrow +\infty} y = \lim_{x \rightarrow +\infty} (2x^2\sqrt{x-2}) = +\infty$

Bảng biến thiên :

x	2	$+\infty$
y'		+
y		$+\infty$

0 ↗

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Dựa vào bảng biến thiên ta thấy đồ thị của hàm số $y = 2x^2\sqrt{x-2}$ luôn cắt đường thẳng $y = 11$ tại duy nhất một điểm. Do đó phương trình

$2x^2\sqrt{x-2} = 11$ có nghiệm duy nhất .

Cách 2:

Xét hàm số $y = f(x) = 2x^2\sqrt{x-2} - 11$ liên tục trên nửa khoảng $[2; +\infty)$.

Ta có $f(2) = -11, f(3) = 7$. Vì $f(2).f(3) = -77 < 0 \Rightarrow f(x) = 0$ có ít nhất một nghiệm trong khoảng $(2; 3)$.

$f'(x) = \frac{x(5x-8)}{\sqrt{x-2}} > 0, \forall x \in (2; +\infty) \Rightarrow f(x)$ liên tục và đồng biến trên khoảng $(2; 3)$.

Vậy phương trình cho có nghiệm duy nhất thuộc khoảng $(2; 3)$.

Ví dụ 3 : Giải bất phương trình sau : $\sqrt{5x-1} + \sqrt{x+3} \geq 4$

Giải :

Điều kiện : $x \geq \frac{1}{5}$

* Xét hàm số $f(x) = \sqrt{5x-1} + \sqrt{x+3}$ liên tục trên nửa khoảng $\left[\frac{1}{5}; +\infty\right)$

* Ta có : $f'(x) = \frac{5}{2\sqrt{5x-1}} + \frac{1}{2\sqrt{x-1}} > 0, \forall x > \frac{1}{5} \Rightarrow f(x)$

là hàm số đồng biến trên nửa khoảng $\left[\frac{1}{5}; +\infty\right)$ và $f(1) = 4$, khi đó bất phương trình cho $\Leftrightarrow f(x) \geq f(1) \Leftrightarrow x \geq 1$.

Vậy bất phương trình cho có nghiệm là $x \geq 1$.

Ví dụ 4 : Giải bất phương trình sau $3\sqrt{3-2x} + \frac{5}{\sqrt{2x-1}} - 2x \leq 6$

Giải :

Điều kiện: $\frac{1}{2} < x \leq \frac{3}{2}$

* Bất phương trình cho $\Leftrightarrow 3\sqrt{3-2x} + \frac{5}{\sqrt{2x-1}} \leq 2x + 6 \Leftrightarrow f(x) \leq g(x)$ (*)

* Xét hàm số $f(x) = 3\sqrt{3-2x} + \frac{5}{\sqrt{2x-1}}$ liên tục trên nửa khoảng $\left(\frac{1}{2}; \frac{3}{2}\right]$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

* Ta có : $f'(x) = \frac{-3}{\sqrt{3-2x}} - \frac{5}{(\sqrt{2x-1})^3} < 0, \forall x \in \left(\frac{1}{2}; \frac{3}{2}\right) \Rightarrow f(x)$ là hàm

ngịch biến trên nửa đoạn $\left[\frac{1}{2}; \frac{3}{2}\right]$.

Hàm số $g(x) = 2x + 6$ là hàm đồng biến trên $\mathbb{R}$ và $f(1) = g(1) = 8$

- Nếu $x > 1 \Rightarrow f(x) < f(1) = 8 = g(1) < g(x) \Rightarrow (*)$ đúng
- Nếu $x < 1 \Rightarrow f(x) > f(1) = 8 = g(1) > g(x) \Rightarrow (*)$ vô nghiệm.

Vậy nghiệm của bất phương trình đã cho là: $1 \leq x \leq \frac{3}{2}$.

Ví dụ 5 : Giải bất phương trình sau

$$\sqrt{(x+2)(2x-1)} - 3\sqrt{x+6} \leq 4 - \sqrt{(x+6)(2x-1)} + 3\sqrt{x+2}$$

Giải :

Điều kiện: $x \geq \frac{1}{2}$.

Bất phương trình cho $\Leftrightarrow (\sqrt{x+2} + \sqrt{x+6})(\sqrt{2x-1} - 3) \leq 4 \quad (*)$

- Nếu $\sqrt{2x-1} - 3 \leq 0 \Leftrightarrow x \leq 5 \Rightarrow (*)$ luôn đúng.
- Nếu $x > 5$

* Xét hàm số $f(x) = (\sqrt{x+2} + \sqrt{x+6})(\sqrt{2x-1} - 3)$ liên tục trên khoảng $(5; +\infty)$

* Ta có:

$$f'(x) = \left(\frac{1}{2\sqrt{x+2}} + \frac{1}{2\sqrt{x+6}}\right)(\sqrt{2x-1} - 3) + \frac{\sqrt{x+2} + \sqrt{x+6}}{\sqrt{2x-1}} > 0, \forall x > 5$$

$\Rightarrow f(x)$ đồng biến trên khoảng $(5; +\infty)$ và $f(7) = 4$, do đó

$(*) \Leftrightarrow f(x) \leq f(7) \Leftrightarrow x \leq 7$.

Vậy nghiệm của bất phương trình đã cho là: $\frac{1}{2} \leq x \leq 7$.

Ví dụ 6 : Giải bất phương trình sau $\sqrt{2x^3 + 3x^2 + 6x + 16} < 2\sqrt{3} + \sqrt{4-x}$

Giải :

$$\text{Điều kiện: } \begin{cases} 2x^3 + 3x^2 + 6x + 16 \geq 0 \\ 4 - x \geq 0 \end{cases} \Leftrightarrow -2 \leq x \leq 4..$$

Bất phương trình cho

$$\Leftrightarrow \sqrt{2x^3 + 3x^2 + 6x + 16} - \sqrt{4-x} < 2\sqrt{3} \Leftrightarrow f(x) < 2\sqrt{3} \quad (*)$$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

* Xét hàm số $f(x) = \sqrt{2x^3 + 3x^2 + 6x + 16} - \sqrt{4 - x}$ liên tục trên đoạn $[-2; 4]$.

* Ta có: $f'(x) = \frac{3(x^2 + x + 1)}{\sqrt{2x^3 + 3x^2 + 6x + 16}} + \frac{1}{2\sqrt{4 - x}} > 0, \forall x \in (-2; 4) \Rightarrow f(x)$

đồng biến trên nửa khoảng $(-2; 4)$ và $f(1) = 2\sqrt{3}$, do đó

$(*) \Leftrightarrow f(x) < f(1) \Leftrightarrow x < 1$.

Vậy nghiệm của bất phương trình đã cho là: $-2 \leq x < 1$.

Ví dụ 7 : Chứng minh rằng $x^4 - x + 1 > 0, \forall x \in \mathbb{R}$

Giải :

* Xét hàm số $f(x) = x^4 - x + 1$ liên tục trên $\mathbb{R}$.

* Ta có $f'(x) = 4x^3 - 1$ và $f'(x) = 0 \Leftrightarrow x = \frac{1}{\sqrt[3]{4}}$.

* Vì $f'(x)$ đổi dấu từ âm sang dương khi x qua $\frac{1}{\sqrt[3]{4}}$, do đó

$$\min f(x) = f\left(\frac{1}{\sqrt[3]{4}}\right) = \frac{1}{4\sqrt[3]{4}} - \frac{1}{\sqrt[3]{4}} + 1 > 0$$

Vậy $f(x) > 0, \forall x$.

Ví dụ 8 : Chứng minh rằng phương trình : $x^5 + \frac{x}{\sqrt{x^2 - 2}} - 2009 = 0$ có

đúng hai nghiệm dương phân biệt.

Giải :

* Điều kiện: $x > \sqrt{2}$ (do $x > 0$).

* Xét hàm số : $f(x) = x^5 + \frac{x}{\sqrt{x^2 - 2}} - 2009$ với $x > \sqrt{2}$.

* Ta có $f'(x) = 5x^4 - \frac{1}{\sqrt{(x^2 - 2)^3}}$

$$\Rightarrow f''(x) = 20x^3 + \frac{3x}{\sqrt{(x^2 - 2)^5}} > 0, \forall x > \sqrt{2}$$

$\Rightarrow f'(x) = 0$ có nhiều nhất một nghiệm $\Rightarrow f(x) = 0$ có nhiều nhất là hai nghiệm.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Mà: $\lim_{x \rightarrow \sqrt{2}^+} f(x) = +\infty, f(\sqrt{3}) < 0, \lim_{x \rightarrow +\infty} f(x) = +\infty \Rightarrow f(x) = 0$ có hai nghiệm $x_1 \in (\sqrt{2}; \sqrt{3})$ và $x_2 > \sqrt{3}$.

Ví dụ 9 : Giải hệ phương trình

$$\begin{aligned} 1. \begin{cases} \sqrt{2x+3} + \sqrt{4-y} = 4 & (1) \\ \sqrt{2y+3} + \sqrt{4-x} = 4 & (2) \end{cases} & \quad 3. \begin{cases} x^3 - 3x = y^3 - 3y & (1) \\ x^6 + y^6 = 1 & (2) \end{cases} \\ 2. \begin{cases} x^3 + 2x = y & (1) \\ y^3 + 2y = x & (2) \end{cases} \end{aligned}$$

Giải :

$$1. \begin{cases} \sqrt{2x+3} + \sqrt{4-y} = 4 & (1) \\ \sqrt{2y+3} + \sqrt{4-x} = 4 & (2) \end{cases}$$

$$\text{Điều kiện: } \begin{cases} -\frac{3}{2} \leq x \leq 4 \\ -\frac{3}{2} \leq y \leq 4 \end{cases} .$$

Cách 1:

Trừ (1) và (2) ta được:

$$\sqrt{2x+3} - \sqrt{4-x} = \sqrt{2y+3} - \sqrt{4-y} \quad (3)$$

* Xét hàm số $f(t) = \sqrt{2t+3} - \sqrt{4-t}$ liên tục trên đoạn $\left[-\frac{3}{2}; 4\right]$.

* Ta có:

$$f'(x) = \frac{1}{\sqrt{2x+3}} + \frac{1}{2\sqrt{4-x}} > 0, \quad \forall t \in \left(-\frac{3}{2}; 4\right)$$

$$\Rightarrow (3) \Leftrightarrow f(x) = f(y) \Leftrightarrow x = y.$$

Thay $x = y$ vào (1), ta được:

$$\sqrt{2x+3} + \sqrt{4-x} = 4 \Leftrightarrow x + 7 + 2\sqrt{(2x+3)(4-x)} = 16$$

$$\Leftrightarrow 2\sqrt{-2x^2 + 5x + 12} = 9 - x \Leftrightarrow \begin{cases} 9 - x \geq 0 \\ 9x^2 - 38x + 33 = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = 3 \\ x = \frac{11}{9} \end{cases}$$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Vậy hệ phương trình có 2 nghiệm phân biệt $\begin{cases} x = 3 \\ y = 3 \end{cases}, \begin{cases} x = \frac{11}{9} \\ y = \frac{11}{9} \end{cases}$.

Cách 2:

Trừ (1) và (2) ta được:

$$(\sqrt{2x+3} - \sqrt{2y+3}) + (\sqrt{4-y} - \sqrt{4-x}) = 0$$

$$\Leftrightarrow \frac{(2x+3) - (2y+3)}{\sqrt{2x+3} + \sqrt{2y+3}} + \frac{(4-y) - (4-x)}{\sqrt{4-y} + \sqrt{4-x}} = 0$$

$$\Leftrightarrow (x-y) \left(\frac{2}{\sqrt{2x+3} + \sqrt{2y+3}} + \frac{1}{\sqrt{4-y} + \sqrt{4-x}} \right) = 0 (*).$$

$$\text{Vì } \frac{2}{\sqrt{2x+3} + \sqrt{2y+3}} + \frac{1}{\sqrt{4-y} + \sqrt{4-x}} > 0 \text{ nên } (*) \Leftrightarrow x = y$$

Thay $x = y$ vào (1), ta được:

$$\sqrt{2x+3} + \sqrt{4-x} = 4 \Leftrightarrow x+7 + 2\sqrt{(2x+3)(4-x)} = 16$$

$$\Leftrightarrow 2\sqrt{-2x^2 + 5x + 12} = 9-x \Leftrightarrow \begin{cases} 9-x \geq 0 \\ 9x^2 - 38x + 33 = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = 3 \\ x = \frac{11}{9} \end{cases}$$

Vậy hệ phương trình có 2 nghiệm phân biệt $\begin{cases} x = 3 \\ y = 3 \end{cases}, \begin{cases} x = \frac{11}{9} \\ y = \frac{11}{9} \end{cases}$.

$$2. \begin{cases} x^3 + 2x = y & (1) \\ y^3 + 2y = x & (2) \end{cases}$$

Cách 1 :

* Xét hàm số $f(t) = t^3 + 2t \Rightarrow f'(t) = 3t^2 + 2 > 0, \forall t \in \mathbb{R}$.

* Hệ phương trình trở thành $\begin{cases} f(x) = y & (1) \\ f(y) = x & (2) \end{cases}$.

+ Nếu $x > y \Rightarrow f(x) > f(y) \Rightarrow y > x$ (do (1) và (2) dẫn đến mâu thuẫn).

+ Nếu $x < y \Rightarrow f(x) < f(y) \Rightarrow y < x$ (mâu thuẫn).

Suy ra $x = y$, thế vào hệ ta được

$$x^3 + x = 0 \Leftrightarrow x(x^2 + 1) = 0 \Leftrightarrow x = 0 \text{ vì } x^2 + 1 > 0.$$

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Vậy hệ có nghiệm duy nhất $\begin{cases} x = 0 \\ y = 0 \end{cases}$.

Cách 2:

Trừ (1) và (2) ta được:

$$x^3 - y^3 + 3x - 3y = 0 \Leftrightarrow (x - y)(x^2 + y^2 + xy + 3) = 0$$

$$\Leftrightarrow (x - y) \left[\left(x + \frac{y}{2} \right)^2 + \frac{3y^2}{4} + 3 \right] = 0 \Leftrightarrow x = y$$

Thế $x = y$ vào (1) và (2) ta được: $x^3 + x = 0 \Leftrightarrow x(x^2 + 1) = 0 \Leftrightarrow x = 0$

Vậy hệ phương trình có nghiệm duy nhất $\begin{cases} x = 0 \\ y = 0 \end{cases}$.

$$3. \begin{cases} x^3 - 3x = y^3 - 3y & (1) \\ x^6 + y^6 = 1 & (2) \end{cases}$$

Từ (1) và (2) suy ra $-1 \leq x, y \leq 1$

$$(1) \Leftrightarrow f(x) = f(y) \quad (*)$$

* Xét hàm số $f(t) = t^3 - 3t$ liên tục trên đoạn $[-1; 1]$, ta có

$$f'(t) = 3(t^2 - 1) \leq 0 \quad \forall t \in [-1; 1] \Rightarrow f(t) \text{ nghịch biến trên đoạn } [-1; 1]$$

* Do đó: $(*) \Leftrightarrow x = y$ thay vào (2) ta được nghiệm của hệ là:

$$x = y = \pm \frac{1}{\sqrt[6]{2}}.$$

Ví dụ 10 : Giải hệ phương trình

$$1. \begin{cases} x - \frac{1}{x} = y - \frac{1}{y} & (1) \\ 2x^2 - xy - 1 = 0 & (2) \end{cases} \qquad 2. \begin{cases} x - \frac{1}{x} = y - \frac{1}{y} & (1) \\ 2y = x^3 + 1 & (2) \end{cases}$$

Giải :

$$1. \begin{cases} x - \frac{1}{x} = y - \frac{1}{y} & (1) \\ 2x^2 - xy - 1 = 0 & (2) \end{cases}$$

Điều kiện: $x \neq 0, y \neq 0$. Ta có:

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

$$(1) \Leftrightarrow (x - y) \left(1 + \frac{1}{xy} \right) = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} y = x \\ y = -\frac{1}{x} \end{cases}$$

- $y = x$ phương trình (2) $\Leftrightarrow x^2 - 1 = 0 \Leftrightarrow x = \pm 1$.
- $y = -\frac{1}{x}$ phương trình (2) vô nghiệm.

Vậy hệ phương trình có 2 nghiệm phân biệt $\begin{cases} x = 1 \\ y = 1 \end{cases}; \begin{cases} x = -1 \\ y = -1 \end{cases}$.

Bình luận:

Cách giải sau đây sai: $\begin{cases} x - \frac{1}{x} = y - \frac{1}{y} & (1) \\ 2x^2 - xy - 1 = 0 & (2) \end{cases}$.

Điều kiện: $x \neq 0, y \neq 0$.

* Xét hàm số

$$f(t) = t - \frac{1}{t}, t \in \mathbb{R} \setminus \{0\} \Rightarrow f'(t) = 1 + \frac{1}{t^2} > 0, \forall t \in \mathbb{R} \setminus \{0\}.$$

Suy ra (1) $\Leftrightarrow f(x) = f(y) \Leftrightarrow x = y$!

Sai do hàm số $f(t)$ đơn điệu trên 2 khoảng rời nhau (cụ thể

$$f(-1) = f(1) = 0).$$

$$2. \begin{cases} x - \frac{1}{x} = y - \frac{1}{y} & (1) \\ 2y = x^3 + 1 & (2) \end{cases}$$

Cách 1:

Điều kiện: $x \neq 0, y \neq 0$.

$$(1) \Leftrightarrow x - y + \frac{x - y}{xy} = 0 \Leftrightarrow (x - y) \left(1 + \frac{1}{xy} \right) = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x = y \\ y = -\frac{1}{x} \end{cases}$$

- $x = y$ phương trình (2) $\Leftrightarrow \begin{cases} x = 1 \\ x = \frac{-1 \pm \sqrt{5}}{2} \end{cases}$.

- $y = -\frac{1}{x}$ phương trình (2) $\Leftrightarrow x^4 + x + 2 = 0$.

Xét hàm số $f(x) = x^4 + x + 2 \Rightarrow f'(x) = 4x^3 + 1 = 0 \Leftrightarrow x = \frac{-1}{\sqrt[3]{4}}$.

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

$$f\left(\frac{-1}{\sqrt[3]{4}}\right) = 2 - \frac{3}{4\sqrt[3]{4}} > 0, \quad \lim_{x \rightarrow -\infty} = \lim_{x \rightarrow +\infty} = +\infty$$

$\Rightarrow f(x) > 0, \forall x \in \mathbb{R} \Rightarrow x^4 + x + 2 = 0$ vô nghiệm.

Cách 2:

Điều kiện: $x \neq 0, y \neq 0$.

$$(1) \Leftrightarrow x - y + \frac{x - y}{xy} = 0 \Leftrightarrow (x - y)\left(1 + \frac{1}{xy}\right) = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} x = y \\ y = -\frac{1}{x} \end{cases}$$

$$\bullet x = y \text{ phương trình (2)} \Leftrightarrow \begin{cases} x = 1 \\ x = \frac{-1 \pm \sqrt{5}}{2} \end{cases}$$

$$\bullet y = -\frac{1}{x} \text{ phương trình (2)} \Leftrightarrow x^4 + x + 2 = 0.$$

$$\bullet \text{ Với } |x| < 1 \Rightarrow x + 2 > 0 \Rightarrow x^4 + x + 2 > 0.$$

$$\bullet \text{ Với } |x| \geq 1 \Rightarrow x^4 \geq |x| \geq -x \Rightarrow x^4 + x + 2 > 0.$$

Suy ra phương trình (2) vô nghiệm.

Vậy hệ phương trình có 3 nghiệm phân biệt

$$\begin{cases} x = 1 \\ y = 1 \end{cases} \vee \begin{cases} x = \frac{-1 + \sqrt{5}}{2} \\ y = \frac{-1 + \sqrt{5}}{2} \end{cases} \vee \begin{cases} x = \frac{-1 - \sqrt{5}}{2} \\ y = \frac{-1 - \sqrt{5}}{2} \end{cases}$$

Bài tập tự luyện:

1. Giải phương trình:

$$a. \sqrt{3x+1} + \sqrt{x+\sqrt{7x+2}} = 4 \qquad b. \sqrt{5x^3-1} + \sqrt[3]{2x-1} + x = 4$$

2. Giải phương trình: $81 \sin^{10} x + \cos^{10} x = \frac{81}{256} (*)$

3. Giải bất phương trình:

$$\sqrt{(x+2)(2x-1)} - 3\sqrt{x+6} \leq 4 - \sqrt{(x+6)(2x-1)} + 3\sqrt{x+2}$$

4. Giải các hệ phương trình

$$1. \begin{cases} y = \frac{2x}{1-x^2} \\ z = \frac{2y}{1-y^2} \\ x = \frac{2z}{1-z^2} \end{cases} \qquad 2. \begin{cases} y^3 - 9x^2 + 27x - 27 = 0 \\ z^3 - 9y^2 + 27y - 27 = 0 \\ x^3 - 9z^2 + 27z - 27 = 0 \end{cases}$$

Dạng 7 : Dùng đơn điệu hàm số để giải và biện luận phương trình và bất phương trình chứa tham số.

Cho hàm số $f(x; m) = 0$ xác định với mọi $x \in I$ (*)

- Biến đổi (*) về dạng $f(x) = f(m)$
- Xét hàm số $y = f(x)$ liên tục trên I
- Dùng tính chất đơn điệu của hàm số và kết luận.

Ví dụ 1: Tìm tham số thực m để pt trình $x + \sqrt{3x^2 + 1} = m$ có nghiệm thực .

Giải :

* Xét hàm số $f(x) = x + \sqrt{3x^2 + 1}$ và $y = m$

* Hàm số $f(x) = x + \sqrt{3x^2 + 1}$ liên tục trên $\mathbb{R}$.

* Ta có : $f'(x) = 1 + \frac{3x}{\sqrt{3x^2 + 1}} = \frac{\sqrt{3x^2 + 1} + 3x}{\sqrt{3x^2 + 1}}$

$$f'(x) = 0 \Leftrightarrow \sqrt{3x^2 + 1} = -3x \Leftrightarrow \begin{cases} x < 0 \\ 3x^2 + 1 = 9x^2 \end{cases}$$

$$\Leftrightarrow \begin{cases} x < 0 \\ x = \frac{\pm 1}{\sqrt{6}} = \frac{\pm\sqrt{6}}{6} \Leftrightarrow x = \frac{-\sqrt{6}}{6}, f\left(\frac{-\sqrt{6}}{6}\right) = \frac{\sqrt{6}}{3} \end{cases}$$

Bảng biến thiên : suy ra $f(x) \geq \frac{\sqrt{6}}{3}$ mà $f(x) = m$ do đó $m \geq \frac{\sqrt{6}}{3}$ thì phương trình cho có nghiệm thực .

Ví dụ 2 : Tìm tham số thực m để phương trình : $\sqrt[4]{x^2 + 1} - \sqrt{x} = m(1)$ có nghiệm thực .

Giải :

* Xét hàm số $f(x) = \sqrt[4]{x^2 + 1} - \sqrt{x}$ liên tục trên nửa khoảng $[0; +\infty)$.

* Ta có : $f'(x) = \frac{1}{2} \left(\frac{x}{\sqrt[4]{(x^2 + 1)^3}} - \frac{1}{\sqrt{x}} \right) < 0$

Vì $\frac{x}{\sqrt[4]{(x^2 + 1)^3}} < \frac{x}{\sqrt[4]{x^6}} = \frac{1}{\sqrt{x}} \Rightarrow \frac{x}{\sqrt[4]{(x^2 + 1)^3}} - \frac{1}{\sqrt{x}} < 0$ nên

$f'(x) < 0, \forall x > 0 \Rightarrow f(x)$ nghịch biến trên nửa khoảng $[0; +\infty)$ và

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} f(x) = 0, \text{ nên } 0 < f(x) \leq 1, \forall x \in [0; +\infty).$$

Vậy, phương trình (1) có nghiệm thực trên nửa khoảng $[0; +\infty) \Leftrightarrow 0 < m \leq 1$

Ví dụ 3: Tìm tham số thực m để phương trình :

$$(4m - 3)\sqrt{x + 3} + (3m - 4)\sqrt{1 - x} + m - 1 = 0, (2) \text{ có nghiệm thực.}$$

Giải :

Điều kiện: $-3 \leq x \leq 1$.

$$* \text{ Phương trình (2)} \Leftrightarrow m = \frac{3\sqrt{x + 3} + 4\sqrt{1 - x} + 1}{4\sqrt{x + 3} + 3\sqrt{1 - x} + 1}$$

* Nhận thấy rằng:

$$(\sqrt{x + 3})^2 + (\sqrt{1 - x})^2 = 4 \Leftrightarrow \left(\frac{\sqrt{x + 3}}{2}\right)^2 + \left(\frac{\sqrt{1 - x}}{2}\right)^2 = 1$$

* Nên tồn tại góc $\varphi \in \left[0; \frac{\pi}{2}\right], t = \tan \frac{\varphi}{2}; t \in [0; 1]$ sao cho:

$$\sqrt{x + 3} = 2 \sin \varphi = 2 \frac{2t}{1 + t^2} \text{ và } \sqrt{1 - x} = 2 \cos \varphi = 2 \frac{1 - t^2}{1 + t^2}$$

$$m = \frac{3\sqrt{x + 3} + 4\sqrt{1 - x} + 1}{4\sqrt{x + 3} + 3\sqrt{1 - x} + 1} \Leftrightarrow m = \frac{-7t^2 + 12t + 9}{-5t^2 + 16t + 7} = f(t), (3)$$

* Xét hàm số: $f(t) = \frac{-7t^2 + 12t + 9}{-5t^2 + 16t + 7}$ liên tục trên đoạn $t \in [0; 1]$. Ta có

$$f'(t) = \frac{-52t^2 - 8t - 60}{(-5t^2 + 16t + 7)^2} < 0, \forall t \in [0; 1] \Rightarrow f(t) \text{ nghịch biến trên đoạn } [0; 1]$$

$$\text{và } f(0) = \frac{9}{7}; f(1) = \frac{7}{9}$$

* Suy ra phương trình (2) có nghiệm khi phương trình (3) có nghiệm trên

đoạn $t \in [0; 1]$ khi và chỉ khi: $\frac{7}{9} \leq m \leq \frac{9}{7}$.

Ví dụ 4: Tìm tham số thực m để bất phương trình

$$\sqrt{x^2 - 2x + 24} \leq x^2 - 2x + m \text{ có nghiệm thực trong đoạn } [-4; 6].$$

Giải :

Nguyễn Phú Khánh – Đà Lạt .

Đặt $t = \sqrt{x^2 - 2x + 24}$, $\forall x \in [-4; 6] \Rightarrow t \in [0; 5]$

Bài toán trở thành tìm tham số thực m để bất phương trình $t^2 + t - 24 \leq m$ có nghiệm thực $t \in [0; 5]$

* Xét hàm số $f(t) = t^2 + t - 24$ liên tục trên đoạn $[0; 5]$.

* Ta có : $f'(t) = 2t + 1 > 0, \forall t \in [0; 5] \Rightarrow f(t)$ liên tục và đồng biến trên đoạn $[0; 5]$

* Vậy bất phương trình cho có nghiệm thực trên đoạn $[0; 5]$ khi

$$\max_{t \in [0; 5]} f(t) \leq m \Leftrightarrow f(5) \leq m \Leftrightarrow 6 \leq m \Leftrightarrow m \geq 6$$

Bài tập tự luyện:

1. Tìm tham số thực m để phương trình : $mx + \sqrt{(m-1)x+2} = 1$ có nghiệm thực trên đoạn $[0; 1]$.

2. Tìm tham số thực m để bất phương trình: $\sqrt{x^2 - 4x + 5} \geq x^2 - 4x + m$ có nghiệm thực trên đoạn $[2; 3]$.

Dạng 8 : Dùng đơn điệu hàm số để chứng minh hệ thức lượng giác

Ví dụ : Chứng minh rằng : nếu tam giác ABC thỏa mãn hệ thức

$$\cos A + \cos B + \cos C + \frac{1}{\cos A + \cos B + \cos C} = \frac{13}{6} \text{ thì tam giác } ABC \text{ đều.}$$

Giải :

* Đặt : $t = \cos A + \cos B + \cos C = 1 + 4 \sin \frac{A}{2} \sin \frac{B}{2} \sin \frac{C}{2} \Rightarrow 1 < t \leq \frac{3}{2}$.

* Xét hàm số $f(t) = t + \frac{1}{t}$ hàm số liên tục trên nửa khoảng $\left(0; \frac{3}{2}\right]$.

* Ta có : $f'(t) = 1 - \frac{1}{t^2} > 0, \forall t \in \left(0; \frac{3}{2}\right] \Rightarrow f(t)$ đồng biến trên nửa khoảng

$\left(0; \frac{3}{2}\right]$, suy ra : $2 < f(t) \leq \frac{13}{6}$.

Đẳng thức $f(t) = \frac{13}{6}$ xảy ra khi $t = \cos A + \cos B + \cos C = \frac{3}{2}$ hay tam giác ABC đều.

